

Maczelka Noémi

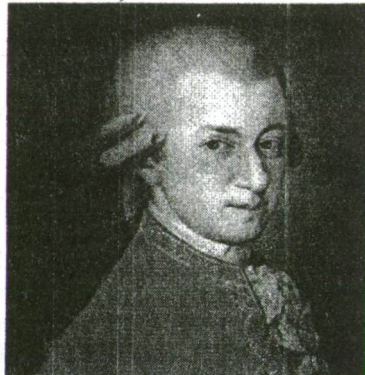
BARTÓK MOZART-JÁTEKA ÉS INSTRUKTÍV KIADVÁNYAI

Ebben az évben Bartók Béla születésének 125. ,Wolfgang Amadeus Mozart születésének 250. és halálának 215. évfordulójára emlékezünk.

Bartók Béla

(1881. március 25. Nagyszentmiklós

[Sinnicolaul Mare] – 1945. szeptember 26. New York)

Wolfgang Amadeus Mozart

(1756. január 27. Salzburg –
1791. december 5. Wien)

Megragadom az alkalmat, hogy e kettős évforduló kapcsán néhány szót szóljak Bartók Mozart-játékáról, és Bartókról, mint a Mozart-zongoraszonáták kiadójáról.

Legelőször is hogyan zongorázott Bartók?

Bartók zongorajátékáról nem sok felvétel maradt. Ezek a felvételek sem mindig jó minőségűek. Zongorajátékáról képet kaphatunk a korabeli kritikából, tanítványok visszaemlékezéseiből is. Minden esetre korának egyik legnagyobb zongoristája volt, habár később a zeneszerző és a népzenekutató háttérbe szorította a zongoraművészt, így a közvélemény sem őrzi emlékezetében igazán nagy zongoraművészként. Zongorajátéka korának romantikus hagyományaiból nőtt ki és fejlődött sajátosan bartóki játékmóddá. Az

akkori szokásokhoz képest kottahűbb előadás, a zeneszerzői gondolatok hiteles tolmácsolásának igénye, kevésbé ismert művek előadása jellemezte előadását. Hangszíne, érzékeny billentése, kiváló csuklójátéka és finom rubatoit tették egyénivé zongorahangját.

Szeretném, ha a felsoroltak bizonyítására példaként meghallgatnánk Bartók játékát egy archív felvételen, melyen Mozart: Á-dúr zongorára és zenekarra írott rondójának részletét játssza a budapesti Filharmóniai Társaság Zenekarával, Dohnányi Ernő vezényletével 1936. október 26-án. Az operaházi hangversenyt a Budapest I. rádióállomás közvetítette, onnan vették lakklemezre a rövid részletet.

A mű partitúrájának (Mozart: Á-dúr rondo K.V. 386) igen érdekes sorsa volt. Azok között a kéziratok között letek rá, amelyeket Constanze Mozart 1800-ban (más forrás szerint 1799-ben) a fiatal, offenbachi kiadónak, Johann Anton Andrének (1775. október 6. Offenbach am Main - 1842. április 6. uo.) adott el. 1840 körül 12 másik kézirattal együtt Londonban elárverezték. Az, hogy a kéziratot már ekkor lapokra szabdalták szét, vagy hogy ezt a művet az ismeretlen vevő végezte el később, nem tudható, a biztos csak az, hogy a partitúrának nyoma veszett. Csak 1910-ben irányult rá a figyelem: A Mozart-rajongó W. W. Fowler közölte könyvében (*Stray Notes on Mozart and his Music*), hogy egyszer látott két lapot belőle Oxfordban. Szerencsére, mielőtt a kotta ily barbár sorsra jutott volna, Cipriani Potter 1839-ben készített egy zongorakivonatot a műből, és azt publikálta. E kivonat, valamint a megtalált 4 partitúraoldal-kézirat (136-171. ütem) alapján Alfred Einstein (1880. december 30.-1952. február 13.) rekonstruálta a művet. Mozart ezt a rondót eredetileg a K.V.414-es Á-dúr zongoraverseny zárótételeként komponálta.

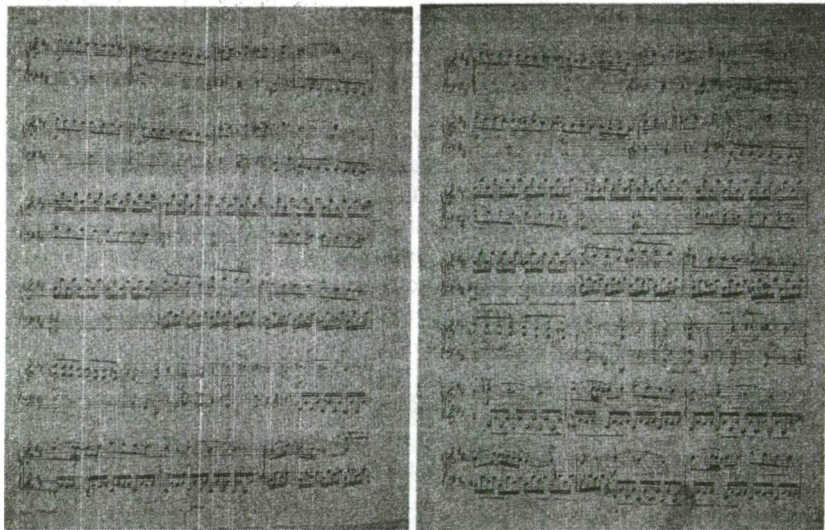
A most bemutatandó felvételt Makai István készítette Török Sophie költőnő (1895-1955 [eredeti neve: Tanner Ilona] – Babits Mihály költő [1883 – 1941] felesége) megrendelésére. A magyar amatőrök eleinte decelit- és zselatinlemezre készítették felvételeiket, ám a háborús években át kellett térniük a kórházakból beszerzett, leselejtezett röntgen-fóliákra. Makai Istvánnak egy darabig stúdiója működött a fővárosban, és mint a téma szakértője, könyvet is írt „Hangrögzítés – hangfelvétel” címmel. A koncertről egy darab, kb. 3 perces, 30 cm-es lakklemez készült, melyen a Rondo 38-151. üteme, valamint a részlet végén a műsorvezető (Tamásné Filótás Lili) lekonferálása hallható.

Amennyiben elég figyelmesen tudjuk hallgatni a felvételt, képesek leszünk a zörgés és kattogás közül kihallani Bartók rugalmas, könnyedén guruló rubatoit, melyek éppen csak annyira helyezik át a hangokat a kottá-

ban rögzített helyről, hogy a zene természetes lejtését megérezhessük, de sohasem okoznak a hallgatónak labilis érzetet az időben. Ugyancsak megfigyelhetjük, mennyire különböző dinamikával játssza a páros kötések első és második hangjait – az első sokkal súlyosabb a másodiknál, nem csak dinamikája erősebb, de sokszor időben is hosszabb. Vagy: egy fajta előadói hagyományt idéz a bal kéz Alberti-basszusainál: az első hangot, azaz az akkord basszusát megnyújtja a billentyű lenn tartásával, vagy egy kis pedálal.

Miután meghallgattuk ezt a rövid kis Mozart-részletet, nézzük meg, hogy az előadás során megfigyelt apró előadásbeli finomságok hogyan jelennek meg a Rozsnyai Károly zeneműkiadó kérésére készített instruktív kiadványokban. Rozsnyai a kor legnevesebb zongoraművészeit, zongorapedagógusait (Bartókon kívül Szendy Árpádot, Chován Kálmánt és másokat) kért fel, hogy pedagógiai célzatú sorozatot készítsenek, segítve ezzel a tanuló és tanárok munkáját a zeneirodalom legnagyobb szerzőinek tanulásakor.

Hasonlítsuk most össze két kiadás kottaképét Mozart: D-dúr szonáta K.V. 311. I. tételének kidolgozási részéből! (Peters Nr.1800a Martienssen-Weismann valamint Rozsnyai Nr. 1451. Bartók előadási jeleivel.)

Bartók a töle megszokott rendkívüli gondossággal járt el a kiadványok készítésekor is. Pontosan elkülönítette a mozarti jeleket a sajátjaitól – ez utóbbiakat kisebb betűkkel nyomtatták. Így jól nyomon követhető, milyen utasítások erednek magától Mozarttól, és melyek azok, amiket Bartók javasol az előadónak. Könnyen megfigyelhető az is, hogy ez utóbbiak a mozarti gondolat folytatói, kiteljesítői-e, avagy a szerzői akarattal ellentétesek. Bartók Béla minden szonátát gondosan elemez formailag is, jelzi a kottában a nagy formarészeket és a témákat egyaránt. A két kiadás egy-egy lapjának összehasonlításakor megállapíthatjuk, hogy a bartóki jelek sohasem mondanak ellent a mozartiaknak, azok kiegészítői, mintegy magyarázóí, aprólekosabb, részletesebb útmutatást nyújtanak a zongorázónak, olyan tanácsokkal szolgálnak, melyek kellő mértékű betartása az előadás élővé válását, természetességét, a helyes hangsúlyozást segítik. Míg a mozarti forte és piano jelek egy-egy karaktert jelölnek, a bartóki jelek a karakteren belüli helyes hangerőviszonyokat is megmutatják. A témakon belül megjelenő apróbb tempo-, még inkább karakterváltozást jelölik az előadásmódra vonatkozó kifejezések (*semplice*, *tranquillo*, *subito*, *ritenuto*, a *tempo*). Megtaláljuk az Alberti-féle basszus játékmódjának jelöléseit is: a basszushangok negyeddel való jelölése, ill. pedáljelzés formájában. A sok *crescendo* – *diminuendo* jelzés segíti a statikus, egyforma hangerejű játék elkerülését, hajlékonyabb, színesebb játékot biztosít helyes mértékben történő alkalmazása.

A kiadói utasításokkal ellátott kották nagyon hasznosak akkor, amikor már van egy fajta képünk egy bizonyos műről, ill. ha egy jelentős előadói egyéniség véleményét szeretnénk megismerni egy bizonyos műről. Nem nélkülözhetők azonban a tanulás során az Urtext-kiadások, amik nem kötik meg az előadói fantáziát, ill. pontos képet adnak a szerzői jelölésekről. A kezdők tanításakor azonban az Urtext sok esetben (pl. Haydn-szonáták) nem nyújt elegendő támpontot a tanulónak a helyes artikulációhoz, ezért helyesebb olyan kiadáshoz fordulni, amely takarékosan ugyan, de tartalmaz megoldási javaslatokat is.

Irodalom

W.A.Mozart: Rondo K.V. 386. Universal Edition A.G. Wien (zongorakivonat)
W.A. Mozart: D-dúr szonáta KV. 311. (Peters Nr. 1800a és Rozsnyai 1451)
Centenary Edition of Bartók's Records (Complete) Bartók Records Archives, 1912-1944. Hungaroton LPX 12334-38, 1981.
Demény János: Bartók Béla a zongoraművész. Budapest, 1973.
<http://www.wikipedia.org>